

Charakterystyka produkcji owczarskiej w Polsce

Dorota Trzybińska

SGGW

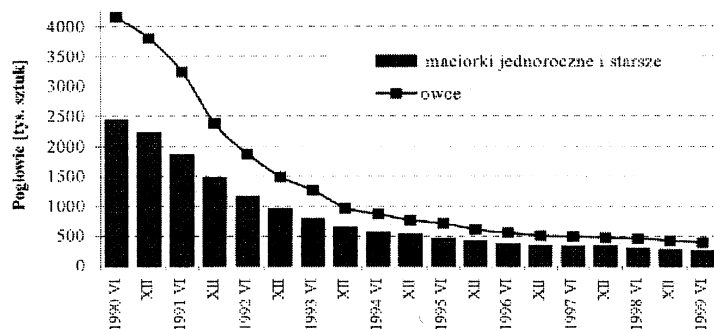
Rozkwit polskiego owczarstwa miał miejsce w latach 1984-1986, kiedy to pogłowia owiec było najwyższe w całym okresie powojennym (ok. 5 mln sztuk). Po roku 1986 sukcesywnie się zmniejszało, a od początku lat 90. wręcz lawinowo nastąpiła jego redukcja.

Dotychczas owce w Polsce utrzymywano głównie w celu pozyskania wełny, zaś zapotrzebowanie na wełnę przez przemysł włókienniczy spada. Trend ten ma charakter ogólnosiwiatowy. Zmniejszenie się zapotrzebowania na wełnę wywołuje duże jej nadwyżki u głównych eksporterów oraz obniżenie cen na światowych aukcjach wełny. Polska wełna nie ma szans w konkurencji z tańszym i lepszym jakościowo surowcem z krajów, które mają znacznie korzystniejsze warunki do jego produkcji. Import tańszej wełny z Australii jest główną przyczyną raptownego spadku pogłowia owiec w kraju.

Owczarstwo w Polsce natrafia także na silną barierę popytu w zakresie mięsa jagnięcego i baraniego. Brak tradycji w spożywaniu baraniny nie sprzyjał dotychczas wykrystalizowaniu się znaczącego rynku wewnętrznego. Zatem o polskiej produkcji owczarskiej decyduje głównie rynek zagraniczny, w tym możliwości eksportu jagniąt rzeźnych na rynek krajów Unii Europejskiej. Ceny żywca i mięsa baraniego są tam wyższe, aniżeli w innych rejonach świata. W krajach Unii Europejskiej popyt na baraninę przewyższa jej podaż, dlatego kontyngenty przyznawane Polsce na eksport jagniąt na ten rynek z roku na rok się zwiększają.

Konieczność doskonalenia pogłowia owiec w kierunku produkcji wysokiej jakości jagnięciny powoduje, że praca hodowlana zmierza do:

- podnoszenia wskaźników użytkowości rozplodowej,
- lepszego wykorzystania ras plennych i mięsnych,
- doskonalenia metod oceny wartości rzeźnej.

Rys. 1. Pogłowia owiec w latach 1990-1999 (wg GUS)

Działania te podjęto w ramach programów doskonalenia mięsnego kierunku użytkowania owiec i odbudowy owczarstwa (w roku 1994: „Program zahamowania spadku i odbudowy populacji owiec w latach 1994-2000”; w roku 1996: „Program doskonalenia pogłowia owiec do roku 2010”), zatwierdzonych przez ówczesne Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej. Programy odbudowy owczarstwa wspierane są przez dotacje budżetowe do postępu biologicznego i stad podstawowych.

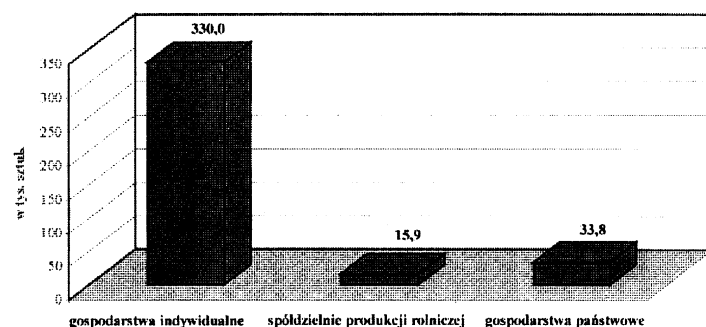
Pogłowia owiec i skala produkcji

Od 1990 roku widoczny jest drastyczny spadek pogłowia owiec w Polsce (rys. 1). Szczególnie wyraźny spadek pogłowia odnotowano na początku lat dziewięćdziesiątych. W roku 1994 wynosiło ono 869,6 tys. sztuk i w stosunku do roku 1990 (4158,5 tys. sztuk) spadło o 79%. W czerwcu 1999 roku pogłowia owiec w całym rolnictwie wynosiło 392,1 tys. sztuk, czyli było niższe o 13,4% od stanu obserwowanego w czerwcu w 1998 r. Liczebność stada maciorek jednorocznych i starszych zmniejszyła się w tym samym okresie o 13,1% do poziomu 246,7 tys. sztuk. W sektorze prywatnym pogłowia owiec obniżyło się w porównaniu z czerwcem 1998 r. o 12% do stanu 358,2 tys. sztuk, w tym w gospodarstwach indywidualnych o 8,6% do poziomu 330,0 tys. sztuk. W sektorze publicznym liczebność stada owiec spadła w skali roku o 26,3% do poziomu 33,9 tys. sztuk, z czego większość, tj. 33,8 tys. sztuk, odnotowano w gospodarstwach państwowych. W czerwcu 1999 r. obsada owiec na 100 ha użytków rolnych w Polsce wynosiła 2,1 sztuk, podczas gdy w szczytowym stanie pogłowia, tj. w roku 1985 – 25,7 sztuk.

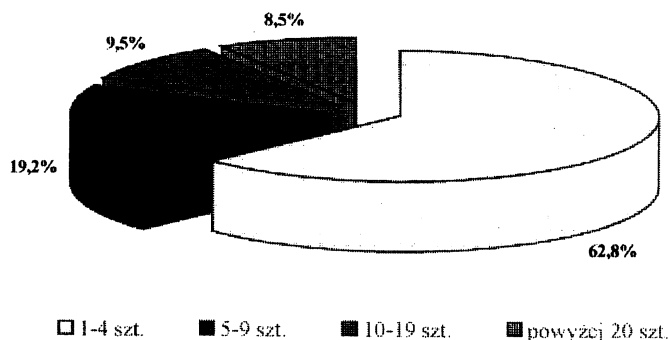
Procentowy udział poszczególnych grup użytkowych w strukturze pogłowia owiec kształtował się następująco: owce do chowu i hodowli – 88,6, w tym maciorki jednoroczne i starsze – 62,9, a maciorki dojrzone – 4,8; owce na ubój (rzeźne) – 11,4, w tym jagnięta – 8,1.

W przekroju terytorialnym spadek pogłowia owiec w czerwcu 1999 r., w porównaniu ze stanem sprzed roku, wystąpił w 14 województwach, przy czym najgłębszy, o ponad 20%, odnotowano w województwach: lubelskim (o 26,5%), opolskim (o 24,1%), podlaskim (o 28,8%) i śląskim (o 22,1%). W dwóch województwach populacja owiec wzrosła – w lubuskim o 6,1%, a w pomorskim o 5,6%.

Wyniki Powszechnego Spisu Rolnego wykazały, że w roku 1996 chów owiec prowadziło 52,3 tys. gospodarstw, tj. 1,7% ogółu spisanych jednostek. W sektorze publicznym odsetek ten był wyższy (5,9%) aniżeli w sektorze prywatnym (1,7%). Wśród ogółu gospodarstw utrzymujących owce – 62,8% miało

Rys. 2. Pogłowia owiec według form własności w 1999 r. (wg GUS)

Rys. 3. Struktura gospodarstw utrzymujących owce według skali chowu (wg GUS)

stada o liczebności do 5 sztuk. Stada większe, tj. powyżej 20 sztuk, posiadało tylko 8,5% gospodarstw. Zatem zdecydowana większość producentów owczarskich w Polsce utrzymywała zaledwie kilka lub kilkanaście owiec.

W sektorze prywatnym struktura gospodarstw według skali chowu owiec była niemal identyczna jak w całym rolnictwie. W jednostkach sektora publicznego przeważały liczebnie większe stada, gdyż 77,1% gospodarstw utrzymywało powyżej 20 sztuk, w tym 26,3% – po 200-499 sztuk. W ogólnej liczbie gospodarstw utrzymujących owce, gospodarstwa o powierzchni do 1 ha użytków rolnych (działki rolne) stanowiły 18,9%.

Tabela 1
Produkcja żywca rzeźnego w Polsce w latach 1990-1998, tys. ton

Wyszczególnienie	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Ogółem	4493	4533	4313	3940	3593	3912	4108	4021	4307
w tym owce	96	104	83	52	25	18	14	9	8
Udział baraniny, %	2,1	2,3	1,9	1,3	0,7	0,5	0,3	0,2	0,2

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS

Tabela 2
Rozdysponowanie produkcji żywca baraniego w latach 1990-1998, tys. ton

Wyszczególnienie	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Samozapatrzenie	25,0	25,0	25,6	16,0	9,3	5,1	5,0	3,2	2,5
Podaż na rynek	70,0	79,3	57,3	35,0	15,9	12,5	8,0	5,2	5,3
Udział samozapatrzenia, %	26,0	24,0	30,9	31,0	36,9	29,0	36,0	38,1	32,1
Udział podaży, %	73,0	76,0	69,1	68,0	63,1	71,0	63,0	61,9	67,9

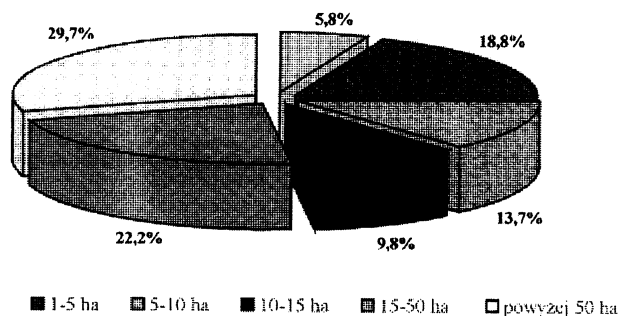
Źródło: GUS

Tabela 3
Eksport żywca i mięsa baraniego w latach 1990-1998

Wyszczególnienie	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Owce żywe, tys. szt.	73,0	609,0	972,0	68,0	384,0	324,0	26,0	203,0	206,0
w tym do UE	63,0	555,0	655,0	48,0	338,0	310,0	24,0	199,0	198,0
Mięso baranie, tys. ton								0,1	0,2
w tym do UE								0,1	0,2
Ogółem*, tys. ton	12,0	10,0	15,1	10,0	4,8	3,6	2,0	2,2	2,3
w tym do UE	10,0	8,5	7,0	5,0	4,7	3,3	2,0	2,1	2,1

*W przeliczeniu na mięso

Źródło: GUS

Rys. 4. Struktura pogłowia owiec według grup obszarowych gospodarstw (wg GUS)

W 1996 roku przeciętna w kraju, w gospodarstwach mających owce, obsada pogłowia na 100 ha użytków rolnych wynosiła 69,6 sztuki. W gospodarstwach utrzymujących tylko do 5 owiec natężenie chowu zwierząt na jednostkę powierzchni użytków rolnych było zdecydowanie niższe od przeciętnie notowanego (32,1 szt./100 ha UR).

Powszechny Spis Rolny umożliwił także poznanie pogłowia owiec według struktury obszarowej gospodarstw je utrzymujących. W ogólnej liczbie gospodarstw utrzymujących kilku- i kilkunast sztukowe stada owiec, gospodarstwa o powierzchni do 1 ha użytków rolnych (działki rolne), miały tylko 5,8% pogłowia owiec. Ponad połowę stanu liczbowego owiec utrzymywano w gospodarstwach o powierzchni powyżej 15 ha, a w tym ok. 30% – w gospodarstwach o powierzchni powyżej 50 ha.

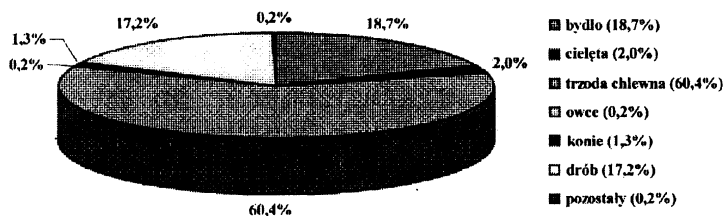
Produkcja żywca baraniego

Redukcja pogłowia owiec w Polsce ma swoje odzwierciedlenie w spadku produkcji żywca baraniego. Z racji sprzyjających warunków do tuczu trzody chlewnej, a także preferencji wieprzowiny przez krajowych konsumentów, dominującą pozycję w produkcji żywca rzeźnego zajmuje żywec wieprzowy (60,4%), zaś barani stanowi niewielki ułamek (0,2%).

W latach 1989-1991, na skutek dużej redukcji stad, podaż żywca baraniego wzrosła z 83 tys. ton do 104 tys. ton, tj. o 20%, ale już w następnych latach sukcesywnie malała. Szczególnie drastyczny spadek produkcji baraniny odnotowano w latach 1991-1994, kiedy zmniejszyła się ze 104 tys. ton do 25 tys. ton, tj. o 76%. W 1998 roku produkcja żywca baraniego wynosiła 7,8 tys. ton, a zatem była niższa w stosunku do roku 1991 o 93%. Odnotowany w ostatnim okresie spadek pogłowia owiec wskazuje, że w produkcji baraniny nadal utrzymuje się trend spadkowy.

Zagospodarowanie produkcji żywca baraniego

Dominującą pozycję w strukturze spożycia mięsa w Polsce zajmuje wieprzowina, której udział waha się od dłuższego czasu w granicach 60-70%. Spożycie mięsa wołowego (15%) i drobiowego (17%) jest zbli-

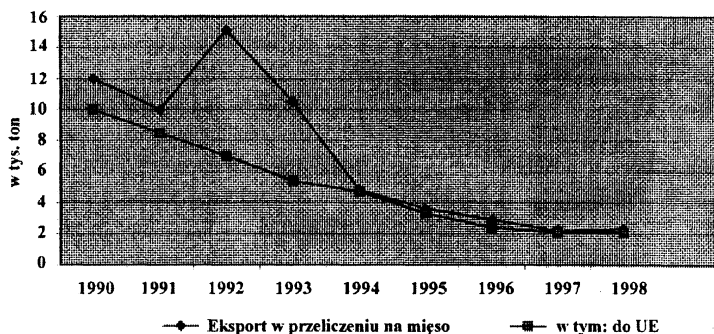

Rys. 5. Struktura produkcji żywca rzeźnego w Polsce w 1998 r. (wg GUS)

żone. Znikome, kilkuprocentowe jest natomiast spożycie innych gatunków, tj. mięsa baraniego, koziego, króliczego, końskiego oraz dzicyzny. Spory udział w spożyciu baraniny mają rodziny rolników utrzymujących owce, ale przeważająca część podaży żywca baraniego kierowana jest na eksport.

Głównym odbiorcą polskich owiec jest Unia Europejska (szczególnie Włochy). W szczytowym okresie, tj. w 1989 roku, eksport żywych owiec do krajów UE wynosił 888 tys. sztuk, co stanowiło ekwiwalent 14 tys. ton mięsa. W 1998 roku wyeksportowano już tylko 198 tys. sztuk, a w przeliczeniu na mięso ok. 2,1 tys. ton. Zatem wolumen eksportu żywca baraniego na rynek Unii w latach 1989-1998 spadł o 78% (tab. 3).

W polskim eksporcie dominują żywe zwierzęta. W 1998 roku około 85% tego eksportu stanowiły jagnięta rzeźne do 1 roku życia. Od 1989 roku przedmiotem eksportu jest również mięso jagnięce i baranie. Produkt eksportowy stanowią przede wszystkim tusze jagnięce świeże schłodzone, z młodych jagniąt ubijanych przy masie ciała od 13 kg do 22-25 kg. W 1998 roku eksport żywca baraniego w przeliczeniu na mięso, łącznie z eksportem mięsa, wyniósł 2,3 tys. ton i w stosunku do roku poprzedniego wzrósł o ok. 5%. W tym samym roku, podobnie jak w latach poprzednich, najwięcej owiec wyeksportowano do Unii Europejskiej, w tym do Włoch. Eksport żywca baraniego do Unii w ekwiwalencie mięsa wyniósł 1,9 tys. ton, w tym jagnięcego 1,5 tys. ton, a w tym do Włoch odpowiednio: 1,6 tys. ton i 1,4 tys. ton. W omawianym roku do Włoch eksportowano także tusze, półtusze i mięso, nato-

Rys. 6. Eksport żywca i mięsa baraniego w latach 1990-1998 (wg GUS)

miast do Francji – mięso mrożone. W ciągu ostatnich lat miał miejsce również niewielki import baraniny.

Handel pomiędzy UE a krajami Europy Środkowo-Wschodniej, w tym Polską, reguluje Układ Europejski. Układ ten między innymi określa wielkość importu owiec z Polski na rynek Unii na zasadach preferencyjnych. W tym celu ustalono roczne kontyngenty wzrastające z roku na rok o 10%, w odniesieniu do których opłaty wyrównawcze od 1992 roku są redukowane w trzech ratach po 20%. A zatem możliwości eksportu żywca i mięsa baraniego dla Polski na rynek Unii rosną, natomiast eksport się zmniejsza. W 1998 roku stanowił ok. 25% kwoty przyznanej Polsce na ten rok. Spadek z roku na rok eksportu żywca i mięsa baraniego pociąga za sobą pogorszenie salda obrotów baraniną w handlu zagranicznym (tab. 4).

Tabela 4
Wartość obrotów baraniną w handlu zagranicznym w latach 1995-1998, tys. USD

Wyszczególnienie	1995	1996	1997	1998
Eksport	15 410	13 177	10 380	8490
Import	131	15	137	1
Saldo	15 279	13 162	10 242	8489

Źródło: FAMMU/FAPA

W 1998 roku, mimo wzrostu eksportu w stosunku do roku poprzedniego, wpływy z eksportu były niższe o ponad 30%. Przyczyną zaistniałej sytuacji jest spadek cen w eksporcie, zarówno żywca jak i mięsa baraniego.

Markery genetyczne i ich wykorzystanie w hodowli kóz

Katarzyna Wojdak-Maksymiec

AR w Szczecinie

W pracy hodowlanej bardzo cenną pomocą może okazać się wykorzystanie tzw. markerów genetycznych. Terminem tym

określana jest zwykle prosta cecha jakościowa, zauważalna w fenotypie osobnika lub dająca się łatwo zidentyfikować za pomocą metod biochemicznych (np. elektroforezy), wyznaczana zazwyczaj przez geny sprzężone z grupą genów wyznaczających selekcionowaną cechę ilościową.

RODZAJE MARKERÓW GENETYCZNYCH

Marker dziedziczny się zgodnie z prawami Mendla (Nowicki i wsp., 1994). Obecnie według Kurył (1992) źródłem markerów genetycznych mogą być:

- antygeny erytrocytarne, określane popularnie jako grupy krwi;
- antygeny leukocytarne i powierzchniowe innych komórek zawierających jądro, czyli antygeny zgodności tkankowej (MHC);
- allotypy immunoglobulin i allotypy lipoprotein;